

Kurs logiki: lekcja 15. Wieloznaczność, chwiejność składniowa i myślenie figuralne

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Animacja](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Kurs logiki: lekcja 15. Wieloznaczność, chwiejność składniowa i myślenie figuralne

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Niedawno czytałem pewną książkę, w której natknąłem się na zdanie: „W taką wicherę las nie był bezpieczny.” Co autorka chciała tu wyrazić? Czy to, że las nie jest bezpiecznym miejscem w trakcie wichury, czy to, że wichura zagraża egzystencji lasu? Czy wiesz, że ta niejasność ma w logice specjalną nazwę, a jej rozpoznawanie oraz umiejętność unikania stanowi bardzo ważną kompetencję? W dzisiejszej lekcji tę między innymi kompetencję będziemy ćwiczyć.

Twoje cele

- Poznasz trzy kolejne ważne i powszechne wady wypowiedzi: wieloznaczność, chwiejność składniową i myślenie figuralne.
- Poćwiczysz rozpoznawanie i odróżnianie od siebie tych wad.
- Nauczysz się stosować w odniesieniu do wypowiedzi zasadę życzliwej interpretacji.
- Poćwiczysz naprawianie wypowiedzi wieloznacznych, chwiejnych składniowo oraz figuralnych.

Przeczytaj

Wieloznaczność wypowiedzi

Wieloznaczność wypowiedzi bierze się z wieloznaczności użytego terminu, zwrotu lub całego zdania. Rozważmy na przykład kolejną rozmowę na temat cyklu filmów z Jamesem Bondem.

A: Bond to niezła sztuka.

B: Nie wydaje mi się, żeby to była wielka sztuka, ale i tak chętnie obejrzę, dla rozrywki.

A: Ja zawsze od razu oglądam.

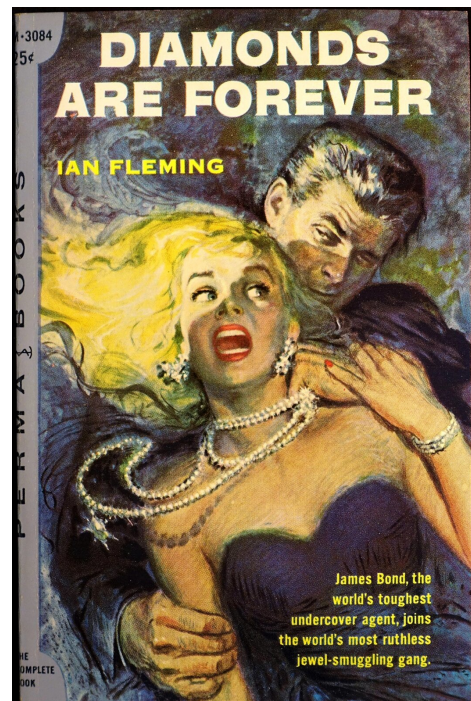
B: A, to pewnie widziałeś już najnowszą część.

A: Nie, jutro się wybieram.

B: Ale przecież grają już od tygodnia.

A: No, co ty, przecież ten film nie trwa aż tak długo.

Uczestnicy tej wymiany zdań przechodzą od jednego nieporozumienia do drugiego. Już w pierwszej kwestii użyte jest słowo, które ma więcej niż jedno znaczenie, co sprawia, że nie sposób ustalić treści wypowiedzi. Czy chodzi o sztukę w znaczeniu estetycznym, czy o sztukę w kolokwialnym znaczeniu udanego egzemplarza jakiegoś gatunku? W tym pierwszym wypadku sensem wypowiedzi byłby sąd, że jakiś film z serii przygód Jamesa Bonda spełnia kryteria dzieła sztuki – należałoby tu jedynie doprecyzować, o jakie kryteria chodzi. W tym drugim przypadku natomiast sensem wypowiedzi byłby sąd przypisujący Jamesowi Bondowi, jako bohaterowi, nadzwyczajne

Okładka przedruku z 1957 r. pierwszego amerykańskiego wydania powieści angielskiego autora Iana Fleminga *Diamenty są wieczne*.

Źródło: domena publiczna.

właściwości wyróżniające go spośród innych ludzi.

Sytuacje tego rodzaju klasyfikujemy jako wadę wypowiedzi spowodowaną wieloznacznością użytego w niej pojęcia. Klasyczne tego typu nieporozumienia dotyczą słów takich jak „zamek”, „żuraw”, „koza” czy „bramka”. I tak na przykład żurawiem nazywamy zarówno gatunek ptaka, jak i rodzaj dźwigu. Jeżeli kontekst tego nie wyjaśnia, wypowiedź z użyciem tego słowa będzie wieloznaczna. Podobnie słowo „bramka”, które występuje zarówno na boisku sportowym, jak i na przykład na lotnisku. Jeśli komunikujemy komuś „Zawsze się stresuję, kiedy się zbliżam do bramki” to bez podania kontekstu nie sposób ustalić treści naszej wypowiedzi. Jest ona wieloznaczna.

Podobnie w przypadku wypowiedzi przedostatniej. Jeśli mówimy, że gdzieś grają dany film, to możemy mieć na myśli dwie rzeczy: albo że teraz, właśnie w tej chwili grają, albo że mają go obecnie w repertuarze. Wypowiedź, która nie pozwala z kontekstu domyśleć się, o które ze znaczeń chodzi, klasyfikujemy jako błędną z powodu dwuznaczności zwrotu, w tym przypadku zwrotu czasownikowego „grać coś”.

Szczególne rodzaje wieloznaczności wynikają z użycia danego słowa w różnych funkcjach znaczeniowych. Kiedy na przykład mówię, że sztuka ma sześć liter, nie używam tego słowa jako [desygnatu](#) jakiegoś przedmiotu abstrakcyjnego, ale w tzw. znaczeniu materialnym, tj. jako część mowy. Żeby uniknąć tego typu nieporozumienia, w słowie pisany stosuje się cudzysłów, zaś w żywej mowie poprzedza się termin wzięty w tym znaczeniu określeniem „słowo” czy „nazwa”.

Ostatni rodzaj wieloznaczności, wieloznaczności całego zdania, kryje się w wypowiedzi „Ja zawsze od razu oglądam”. Wprawdzie z kontekstu domyślamy się, że autor wypowiedzi od razu udaje się do kina, gdy tylko ukazuje nowa część przygód Jamesa Bonda, żeby ją obejrzeć. W mowie potocznej jednak bardzo często używamy określeń typu „zawsze” lub „nigdy” nie w znaczeniu ścisłym, lecz przybliżonym, dla podkreślenia swojego nawyku czy przekonania. Wieloznaczność takich wypowiedzi bierze się stąd, że ich odbiorca może nas podejrzewać o stosowanie znaczenia ścisłego, a nie przybliżonego. Jeśli więc zależy nam na uniknięciu wieloznaczności, należy w takich przypadkach sprecyzować, co mamy na myśli.

Chwiejność składniowa, czyli amfibolia

Szczególnym przypadkiem wieloznaczności zdań jest chwiejność zdaniowa, określana także mianem [amfibolii](#). Występuje ona wtedy, gdy wieloznaczność wynika ze składni lub gramatyki zdania, jak w przypadku zdania z lasem, który nie był bezpieczny (patrz Wprowadzenie). Inny przykład:

Oglądałem film z kolegą, który był bardzo brzydki.

Nie jest jasne, czy bardzo brzydki jest film, czy kolega. Kolejny przykład:

Zabłądziłem, ale potem znalazłem kino z żoną.

Nie jest jasne, czy autor wypowiedzi znalazł kino, w którym była żona, czy razem z żoną szukał i znalazł kino.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Słownik

desygnat nazwy

(łac. *designatus* – oznaczony) rzecz, osoba lub właściwość oznaczana przez nazwę

amfibolia

(gr. dwuznaczność) inaczej wypowiedź chwiejna składniowo, czyli taka, która ma więcej niż jeden możliwy sens z powodu jej składni

myślenie figuralne

zazwyczaj jest to błąd w odbiorze wypowiedzi polegający na tym, że określenie użyte w niej w sensie obrazowym lub metaforycznym jest rozumiane dosłownie

retoryczna funkcja wypowiedzi

ma miejsce, gdy celem wypowiedzi jest przede wszystkim wywołanie u rozmówcy określonego przekonania lub emocji, co odbywa się zazwyczaj kosztem poprawności logicznej wypowiedzi

Animacja

Polecenie 1

Zapoznaj się z samoucikiem i zanotuj swoje przykłady wyrażen obrazowych, które prowadzą do błędu myślenia figuralnego.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1Yz0hLlv>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Wieloznaczność, chwiejność składniowa i myślenie figuralne*.

Polecenie 2

Jakie znaczenie ma twoim zdaniem zasada życzliwej interpretacji? Jest kluczowa, czy raczej tylko pomocna w naszej codziennej komunikacji?

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Podane we wprowadzeniu zdanie (*W taką wicherę las nie był bezpieczny*) jest przykładem...

- wypowiedzi wieloznacznej z powodu niejednoznacznego zwrotu.
- wypowiedzi wieloznacznej z powodu niejednoznacznego terminu.
- amfibolii.
- wypowiedzi zawierającej błąd myślenia figuralnego.

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

Stosując zasadę życzliwej interpretacji przekształć wszystkie wieloznaczne wypowiedzi z zadań 2 i 3 w wypowiedzi jednoznaczne (przy założeniu, że ich autorzy mogliby potwierdzić trafność twoich propozycji).

Ćwiczenie 6

Wskaż wypowiedzi z zadań 2 i 3, które, ze względu na swoją głęboką wieloznaczność trudno byłoby ujednoznaczyć bez konsultacji z autorami tych wypowiedzi, wobec czego zasada życzliwej interpretacji miałyby w tych przypadkach ograniczone zastosowanie. Swoje wskazania wyjaśnij.

Ćwiczenie 7

Podaj trzy własne przykłady wyrażen prowokujących błąd myślenia figuralnego.

1.		
2.		
3.		

Ćwiczenie 8

Rozważ błędy pokazane w dzisiejszej lekcji i zastanów się nad kontekstami, w których nie są one błędami, gdyż pełnią jakąś ważną funkcję komunikacyjną lub inną. Podaj, o jaką funkcję chodzi.

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: Kurs logiki: lekcja 15. Wieloznaczność, chwiejność składniowa i myślenie figuralne

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kultura logiczna.

2. Logiczne wady wypowiedzi: sprzeczność wewnętrzna, niedopowiedzenie i okazjonalność, nieostrość, wieloznaczność i chwiejność składniowa. Uczeń:

5) wyjaśnia, czym są wyrażenia nieostre i podaje ich przykłady;

6) wyodrębnia poszczególne znaczenia przykładowych wyrażen wieloznacznych;

7) tworzy dla odpowiednio dobranego wyrażenia chwiejnego składniowo co najmniej dwie różne parafrazy jednoznaczne składniowo.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Poznasz trzy kolejne ważne i powszechne wady wypowiedzi: wieloznaczność, chwiejność składniową i myślenie figuralne.
- Poćwiczysz rozpoznawanie i odróżnianie od siebie tych wad.
- Nauczysz się stosować w odniesieniu do wypowiedzi zasadę życzliwej interpretacji.
- Poćwiczysz naprawianie wypowiedzi wieloznacznych, chwiejnych składniowo oraz figuralnych.

Cele operacyjne. Uczeń:

- rozróżnia typy wad wypowiedzi ze względu na wieloznaczność, chwiejność składniową, myślenie figuralne;

- rozpoznaje podane trzy typy wad w wypowiedziach;
- stosuje w odniesieniu do wypowiedzi zasadę życzliwej interpretacji;
- przekształca wypowiedzi wieloznaczne, chwiejne składniowo oraz figuralne w wypowiedzi poprawne.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- film.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o obejrzenie odcinka znanego lub ulubionego serialu komediowego. Ich zadaniem jest wynotowanie co najmniej jednej sytuacji, w której efekt humorystyczny uzyskano dzięki wieloznaczności lub dosłownemu potraktowaniu wyrażenia, które miało intencję obrazową lub metaforyczną.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji. Nawiązując do zagadnień opisanych w sekcji „Wprowadzenie”, omawia zaprezentowane cele. Uczniowie ustalają kryteria sukcesu.
2. Nauczyciel prosi wybranych uczniów o prezentację pracy domowej. W każdym przypadku komentuje przedstawione przykłady w kontekście tematu lekcji, to znaczy

wskazując, czy podany przykład podpada pod któryś z błędów logicznych, będących przedmiotem dzisiejszej lekcji.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie zapoznają się z treścią e-materiału. Nauczyciel komentuje najważniejsze punkty, upewniając się, czy uczniowie dobrze je rozumieją.
2. Nauczyciel dzieli uczniów na czteroosobowe grupy. Każda grupa ma za zadanie przygotować krótką wymianę zdań o intencji humorystycznej, w której efekt komediowy został uzyskany dzięki wieloznaczności, amfibolii lub myśleniu figuralnemu. Wybrane grupy prezentują wyniki swojej pracy. Zadaniem reszty klasy jest wskazanie, który typ błędu w nich wystąpił.
3. Nauczyciel rozpoczyna rozmowę kierowaną na temat częstości i roli wieloznaczności i myślenia figuralnego w naszym życiu. Kiedy należy ich unikać, a kiedy nie?

Faza podsumowująca:

1. W ramach podsumowania uczniowie rozwiązują ćwiczenia nr 1-4.
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Uczniowie mają za zadanie opracować własny skecz, który zawarłby wieloznaczność, amfibolię i myślenie figuralne.
2. Uczniowie wykonują ćwiczenia 5-8 z sekcji „Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

- Femiak T., *O sztuce uświadomionego mówienia – czyli jakiej filozofii uczniowie potrzebują?*, w: „Edukacja Filozoficzna” 32(2001), s. 147-160.
- Bronk A., Majdański S., *Filozofowanie w kontekście języka. Refleksje w związku z dociekaniem Anny Wierzbickiej*, w: „Roczniki Filozoficzne” 52(2004), z. 2, s. 57-73.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Animacja” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.